

BARTÓK ISTVÁN

Vallásos társulatok áhítati irodalma

A Mária-társulatok

A laikus vallásos társulatok népes csoportját alkotják a különféle Mária-társulatok. Kiadványaik nagy száma bőséges forrásanyaggal szolgál az áhítati irodalom ezen ágának tanulmányozásához. A kultusz tartalma jól körülhatárolható szempontokat kínál a leglényegesebb sajátosságok megfogalmazásához. A lelkiségtörténet számára különösen fontosak lehetnek Mária tulajdonságai és funkciói: a követendő példaként megjelenő vallási, erkölcsi tartalmak és a Mária-tisztelet ezekből következő jellemzői.

A laikus vallásosság kutatása több tudományterületet átfogó program keretében folyik. Ennek egy szelete a társulati élet vizsgálata, ezen belül az egyik forráscsoportot a társulati kiadványok alkotják. A lelkiségtörténeti vonatkozású darabok kiválasztásához igen nagy segítség, hogy a barokk kori társulatok és kiadványok teljességre törekvő áttekintése Knapp Éva és Tüskés Gábor munkájának eredményeként megtörtént. Logikus rendszerük megbízható alap a kiinduláshoz, és azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy bőven van még tennivaló: „A középkori társulati élet viszonylag kedvezőtlen magyarországi forrásadottságaival szemben a barokk kori szervezetek történetének feltárásában számos különböző típusú forrásra támaszkodhatunk. Ennek a forrásanyagnak az eddigi kutatás csak töredékét hasznosította, s rendszeres feltárása és bemutatása máig hiányzik.”¹

Társulatok és kiadványok

Az idézett szerzőpáros összegyűjtötte és rendszerezte az 1563 és 1787 között Magyarországon működő társulatokat. (1563 a tridenti zsinat vége, 1787-ben II. József feloszlatta a társulatokat.) Nyilvántartásukba felvették mindazokat, amelynek legalább neve és működési helye ismert. Katalógusuk 1304 tételt tartalmaz. Ezek közül a legtöbb a ferencesek által szervezett kordás társulat; nagy számban voltak Krisztus teste- és Szentháromság-társulatok.

A vizsgált időszakban Magyarországon összesen 264 Mária-társulat működött. 18 féle szerveződést tartanak számon. Ezek közül a legtöbb skapuláré- (70) és rózsafüzér-társulat (63). Az előbbieket az 1620-as, az utóbbiak az 1670-es évektől fordulnak

¹ TÜSKÉS GÁBOR, KNAPP ÉVA, *Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században – Források, formák, közvetítők*, Bp., Osiris, 2001, 43.

elő. Szűz Mária tiszteletének szinte valamennyi mozzanatához, életének eseményeihez, titulussaihoz kapcsolódik valamiféle szervezet.²

A hivatkozott katalógusban a Mária-társulatok három csoportja szerepel:

1. Mária élete – 84
2. Mária titulussai – 146
3. egyéb Mária-társulatok – 34

Tevékenységük szorosan kapcsolódik az áhítati irodalomhoz: „A Mária-társulatok legelterjedtebb formái a jezsuita iskolákhoz kapcsolódó Mária-kongregációk. Ezeket mindenütt egységes elvek alapján, kor-, illetve társadalmi csoportok és művelődési szintek szerint, elsődlegesen pedagógiai, valamint ellenreformációs célkitűzéssel, a lakosság felekezeti homogenizálása érdekében hozzák létre. Központi helyet foglalt el a kongregációk életében a könyv: a legtöbb iskolai kongregációnak gazdag könyvtára van, s az áhítati irodalom megjelentetésében és terjesztésében különösen nagy szerepet játszanak. Fontos tevékenységi területük az iskolai színjátékok előadása és a liturgikus megnyilvánulások fényének emelése. Ez utóbbi érdekében a legtöbb kongregáció saját templomi felszereléssel rendelkezik.”³

A társulatok és a kiadványok arányát Knapp Éva így határozza meg: „a nyomtatványok előállítására csupán a társulatok egy bizonyos anyagi színvonalát és szervezetségi fokát elért csoportjára jellemző: a nyomtatott kiadvánnyal rendelkező társulatok száma az összes ismert laikus vallási szervezetnek kb. a 10 százalékát teszi ki.”⁴ Az adatok azt mutatják, hogy a Mária-társulati kiadványok száma (230) alig kevesebb, mint a társulatoké (264). A megoszlás korántsem egyenletes: a nyomtatott kiadvánnyal nem vagy alig rendelkező társulatok mellett olyan is akad, amelyik több tucat munkát jelentetett meg.

Az áhítati irodalom tanulmányozásához nélkülözhetetlen kiindulópont a magyarországi társulati kiadványok katalógusa. Knapp Éva munkájában a három fő csoportot a konkrét magyarországi társulathoz kapcsolódó, a konkrét társulathoz nem köthető és a külföldi társulatok magyar vonatkozású kiadványai alkotják. A katalógusban összesen ötszáznál több tétel szerepel. A különböző alcsoportok bonyolult rendszerében az elkülönítés alapja jellemzően a működés helye és a társulat fenntartója. A magyarországi nyomtatványok első nagyobb egysége a helyi társulatok kiadványait tartalmazza, Besztercebányától Zágrábig; köztük igen sok fűződik Mária-társulatokhoz. A helyi társulatokhoz nem köthető tételek négy kisebb alcsoportra oszlanak. Az elsőben találhatók az egyházmegyei szervezésű társulattípusok. Ezek között a Mária-társulatok nem szerepelnek, azokra később, külön egységként kerül sor. A má-

² Uo., 276–278.

³ Uo., 288.

⁴ KNAPP Éva, *Pietás és irodalom – Irodalomkinálat és művelődési program a barokk kori társulati kiadványokban*, Bp., Universitas, 2001 (Historia litteraria, 9), 35.

sodik alcsoport rendszerezi az egy-egy településhez nem köthető társulattípusokat. Ezekben belül a rendhez köthetők között gyakoriak a domonkosok Rózsafüzér- és a karmeliták Skapuláré-társulatai. A rendhez nem köthető társulattípusok között is találhatók különböző Mária-társulatok. A harmadik alcsoportban vannak a helyhez nem köthető Mária-társulatok kiadványai. Végül külön, a negyedik alcsoportban találhatjuk az egyházmegyei szervezésű Mária-társulatokat.⁵

Az egyes tételek precíz címleírásából kitűnik a kiadvány típusa. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy nem minden regisztrált forrás tartalmaz olyan szövegeket, amelyek értékelhetők a lelkiségtörténeti kutatás számára. A kiadványtípusokat Knapp Éva egyenként jellemzi. Ennek során szól az áhítati művekről, az ajándékkönyvekről, az alkalmi kiadványokról, a társulati kézikönyvekről és felvételi lapokról.

Az áhítati művek egyik fő csoportjába a kalendárium jellegűek tartoznak. Ezekben a naptári vagy az egyházi év rendjéhez kapcsolódó áhítatgyakorlatok, napi olvasmányok találhatók. A középpontban az újonnan szerzett elmélkedések állnak, gyakran elbeszélő elemekkel bővítve; kiegészítő elemként szerepelnek az imádságok.

Az officium jellegű munkák napszakokra elosztott, többnyire már korábban meglévő kötött szövegek (imádság, zsoltár, himnusz, litánia); alkalomszerűen rövid olvasmányok kapcsolódnak hozzájuk. Ide tartoznak a Mária-officiumok is. Legkorábbi példájuk a Mária-társulatok számára készült *Officium Beatae Mariae Virginis*, 1662-ből.⁶

Az ajándékkönyvek az ajándékjelleg feltüntetésével vagy anélkül, rendszerint ismert vagy ismeretlen szerző konkrét művét vagy annak részletét tartalmazzák, amit a társulat tagjai áhítatuk, vallásosságuk elmélyítése érdekében használhatnak fel. Gyakoriak a Mária-kongregációk számára kiadott nyomtatványok. A megcélzott olvasóközönség alapján több csoportjuk különíthető el. Minden réteg érdeklődésére számítanak az erkölcsi tanítást célzó aszketikus művek, mint például a fentebb említett officiumok: ilyen a Szűz Mária-kisofficium is; ugyancsak a Mária-társulatoknak készült az *Officium Rákóczianum*. A kongregációk diákjainak szánt könyvek éppúgy külön csoportot alkotnak, mint a papi pályára készülőknek vagy papoknak szóló munkák.⁷

Az alkalmi kiadványok feltehetően kevés lelkiségtörténeti vonatkozású adattal szolgálnak. Ezek közé tartoznak a társulatok folyamatos működésének dokumentumai: regulák, a társulatnak adományozott búcsúk, engedélyező okiratok. A társulatok életének eseményeihez különféle nyomtatványtípusok kapcsolódnak: meghívók, halotti katalógusok, ceremoniálék (előljáró-választás, új tagok felvétele alkalmából), speciális liturgikus megnyilvánulások formuláriumai.

⁵ Uo., 190–251.

⁶ Uo., 142–146.

⁷ Uo., 146–153.

Irodalmi szempontból érdekesebbek lehetnek a társulati ünnepeken tartott prédikációk vagy más irodalmi műfajokat tartalmazó kiadványok: elogiumok (verses életrajzok), oktatóvers, poema mysticum, üdvözlővers a társulat újonnan felvett tagjaihoz; alkalmi színmű, oktató célú párbeszéd.⁸

A felvételi lapok a társulati kézikönyvek egyszerűsített változatai. Knapp Éva részletesebben az utóbbiakat jellemzi. Általában megtalálható bennük a társulat eredetének, történetének és céljainak leírása, a társulati szabályok, búcsúk ismertetése. Lelkiségtörténeti szempontból a kapcsolódó áhítati részek érdemelnek különös figyelmet.

„A kézikönyvek legösszetettebb csoportját a különféle titulusú Mária-társulatok kézikönyvei alkotják” – írja Knapp Éva. Sok példával illusztrálja a jezsuiták és a ferencesek, továbbá a világi papok által gondozott Mária-kongregációk kézikönyveit, szót ejt a helyhez nem köthető Mária-társulatok kiadványairól is.⁹

A társulati kiadványok tartalmi, műfaji és szerkezeti sajátosságainak összegzéséből világosan kirajzolódnak e forráscsoport legfontosabb jellemzői. Ezeket szem előtt tartva érdemes keresni és feldolgozni azokat a műveket, amelyek adalékokkal szolgálhatnak a Mária-tisztelet lelkiségtörténeti vonatkozásaihoz.

„Az áhítati részek fő tartalmi egységei az általános vallási gyakorlatok (gyónás, áldozás, mise, imádság, elmélkedés stb.), a különböző teológiai tételek gyakorlati megközelítése (szentháromság, oltáriszentség, Isten, Mária, szentek tisztelete), erénygyakorlatok meghatározott erények megszerzéséhez és megőrzéséhez, ünnepek, az emberi élet utolsó dolgai, szentségek és egyházi szertartások, valamint az alapvető liturgikus és más vallási alapszövegek értelmezése.”¹⁰

„A leggyakrabban szereplő nem elbeszélő prózai műfajok az elmélkedés (ez néha lehet verses is), lelki olvasmány, bibliai és más idézet, imádság, buzdítás, oktatás, tanulság, intés, erkölcsi tanítás, aforizma, okfejtés, megfontolás, megbeszélés, prédikáció. Előfordulhat ezen kívül az erénykatalógus, lelki tükör, értekezés, tanács, vitairat, fiktív levél, fiktív végrendelet műfaja is. A párbeszéd prózai műfajok a fiktív dialógus, az alkalmi színmű és az oktató párbeszéd. Verses műfajok a litánia, zsoltár, himnusz, ének, verses életrajz, dicsőítő költemény és reszponzórium. Több különböző műfajt egyesítő szövegszervező egység az officium és az ún. áhítat (napi áhítat).

A kiadványok az elbeszélő műfajok közvetítésének is fontos eszközei, amelyek a következők: »exemplum«, történet, mirákulum, eredetlegenda, látomás, szentéletrajz, legendás történeti esemény.”¹¹

⁸ *Uo.*, 153–156.

⁹ *Uo.*, 156–166.

¹⁰ *Uo.*, 166.

¹¹ *Uo.*, 167.

Tartalmi szempontok

A társulatkatalógus és a kiadványkatalógus mintaszerű rendszerezésből könnyű ki-gyűjteni és egymáshoz rendelni a Mária-tisztelethez kapcsolódó szervezeteket és nyomtatványokat. Ezt tartalmazza a függelékként csatolt táblázatok első két-két osz-lopa, az elnevezések mellett feltüntetve a hozzájuk tartozó számadatokat. Így válik áttekinthetővé a 264 Mária-társulat és a 230 kiadvány. Ez a feldolgozott anyagból ki-emelhető összes számításba vehető tétel. Mint fentebb említettem, a lelkiségtörténet számára bizonyára nem mindegyik szolgál adalékokkal. Ugyanakkor annak a lehető-ségét sem zárhatjuk ki, hogy a kiadványkatalógusban szereplő tételeken kívül újabb források is előkerülhetnek.

A statisztikai összesítést célszerűnek látom kiegészíteni a lelkiségtörténet számá-ra fontos szempontokkal. Így rajzolódhatnak ki a kutatás lehetséges irányvonalai, kü-lönös tekintettel a Mária-tisztelet lényeges tartalmi vonásaira és azok irodalomtörté-neti értékű megfogalmazásaira.

Az áttekintéshez a társulatkatalógusban szereplő Mária-társulatok hármas felosz-tását (Mária élete, titulussai, egyéb Mária-társulatok) vettem alapul, némi módosítás-sal. Három táblázatban összegeztem a figyelembe veendő szempontokat. A társula-tokhoz és a kiadványokhoz rendelttem a Mária-tiszteletnek azokat a jellemzőit, ame-lyekben megragadhatók az adott típus legfontosabb tartalmi jegyei. Mind a Mária-életrajz eseményeihez, mind a kultusz azoktól független mozzanataihoz hozzákap-csoltam a vonatkozó titulust, ami megegyezik az ünnep elnevezésével. Feltüntettem Máriának az adott összefüggésben előtérbe kerülő tulajdonságát és funkcióját: mi az, ami különös tiszteletnek örvend, és milyen tekintetben várják védelmét és segítségét. Úgy vélem, a Mária-társulatok áhitati irodalmában leginkább ezek megjelenése szol-gálhat lelkiség- és irodalomtörténeti adatokkal. A továbbiakban néhány példával szemléltetem az elmondottakat.

Mária életének eseményeihez kapcsolódó társulatok, társulati kiadványok és tartalmi jellemzők

Ebben a táblázatban a szeplőtelen fogantatástól Mária haláláig és mennybevételéig követik egymást az egyes eseményekhez kapcsolódó társulatok és kiadványok. A vá-randós Mária látogatásáról Erzsébetnél 13 társulatot neveztek el, ilyen társulatoknak összesen 35 kiadványa ismert. A vizitációt július 2-án ünneplik, Magyarországon ilyenkor a Sarlós Boldogasszonyról emlékeznek meg. A magyar elnevezés az ünnep-nek az aratással való párhuzamára utal. Így a teológia tartalom, az isteni magzatot a méhében hordozó Mária leendő istenanyasága összefonódik a földi értelemben vett termékenységgel. A Sarlós Boldogasszony nem csak a várandós édesanyák oltalma-zója: tőle kérik a bőséges termést, a földi javak szaporodását. Emellett ő a szegények és a szükségben szenvedők gondviselője is.

Mária halálához és mennybevételéhez 11 Nagyboldogasszony-társulat és 14 társulati kiadvány kapcsolódik. Magyarországon 1896-ig augusztus 15-én a Magyarok Nagyasszonyát is ünnepelték, ugyanis a hagyomány szerint ezen a napon halt meg Szent István, miután országát Mária oltalmába ajánlotta. „Boldogasszony Anyánk” mint Patrona Hungariae az ország mennyei védelmezője, ugyanakkor megnyugvást hoz a tisztítóhelyen szenvedő lelkek számára.

Mária titulusaihoz az életrajzi eseményektől függetlenül kapcsolódó társulatok, társulati kiadványok és tartalmi jellemzők

Ide soroltam az életrajztól független titulusokon kívül az egyes jelenésekhez, csodatételekhez fűződő társulatokat és kiadványokat. A katalógusokban 63 Rózsafüzér-társulat és 27 ilyen kiadvány szerepel. A kultusz ezen ágának eredetét a hagyomány egy jelenéshez kapcsolja: a rendalapító Szent Domonkosnak Mária megjelent egy Toulouse melletti erdőben, és ő maga javasolta a rózsafüzér-áhitatok elvégzését. Mária mint a Rózsafüzér Királynője Magyarországon Olvasós Boldogasszonyként is ismert. Szorosan összefonódik a Győzedelmes Boldogasszony alakjával. Az utóbbira különösen a hadi eseményekben számítottak, hiszen sok esetben a társulatok által végzett rózsafüzér-áhitatok segítették győzelemre a Máriához fohászkodókat. Az olvasótársaságok legfőbb ünnepe ezért október 7-e, a lepantói győzelem évfordulója.

Egyéb Mária-társulatok és társulati kiadványok

A katalógusok szerint ide kapcsolódó 34 társulat és 35 kiadvány részletesebb vizsgálata alapján válhat világossá, hogy pontosan melyek azok, amelyek az előző két csoportba nem sorolhatók be, és milyen lelkiségtörténeti vonatkozásaik vannak.

A táblázatokba foglalt tulajdonságok és funkciók jellemzően egy-egy társulat- és kiadványtípushoz kapcsolódhatnak. Ezek mellett azonban nem feledkezhetünk meg a Mária-tisztelet legáltalánosabb vonásairól. A mariológia hittételei a Mária-tisztelet teológiai alapjait fogalmazzák meg, de ugyanezek a tartalmak a kultusz gyakorlása során a mindennapi életben is megjelennek. A hívő ember számára vallási összefüggésekben nyernek értelmet, ugyanakkor elválaszthatatlanok az általános erkölcsi, szellemi tulajdonságoktól és értékektől. Szűz Mária mint Isten anyja a mennyek és az angyalok királynője. Megilleti az uralkodónak járó tisztelet, ugyanakkor példát ad a magasabb isteni hatalom iránti alázatra. Ő az emberek szószólója, közbenjárója és segítője Istennél, valamennyi kegyelem közvetítője. Az anya-gyermek kapcsolat a legtermészetesebb emberi érzelmek példája; számos olyan gondolat jut benne kifejeződésre, ami az ember egész életét végigkíséri. Az anya személyéhez kötődik a születés csodája, az új élet létrejötte, az állandó gondoskodás, védelem, biztonság, segítség; aggodalom, féltés, az anyai fájdalom. Mindezek a motívumok a Mária-társulatok áhitati irodalmában bárhol felbukkanhatnak.

Fontos irodalomtörténeti szempont a társulati kiadványok eredetisége. Knapp Éva típusonként megvizsgált számos jellemző művet, köztük több Mária-társulati kiadványt a forráshivatkozások alapján. Az átvételek két csoportját a másodkézből, kompendiumokból vett idézetekben és a közvetlenül felhasznált művekből származó részekben látja.¹² Bár a társulati kiadványok legnagyobbreszt feltehetően kompilációk, talán mégsem volna reménytelen olyasmit keresni, amiből a szerzők eredetiségére lehetne következtetni – ha a tartalom tekintetében nem is, de az előadást, a stílust illetően esetleg igen.

A lelkiségtörténeti kutatások célkitűzéseit vázoló körlevélben többek között ez áll: „Szeretnénk a témája miatt kitagadott egyházi irodalmi műfajokat értékük és rangjuk szerint elhelyezni az irodalomtörténeti folyamatokban.” Az irodalmi értéket illetően alighanem valamennyi műfajnál számítanunk kell arra, amit Szelestei Nagy László a prédikációkkal kapcsolatban állapított meg. Az általa szerkesztett szöveggyűjtemény bevezetőjében így ír: „a prédikálásra készülő papnak [...] irodalmi formába kellett öltöztetni a mondandót. Ez az irodalmiságra törekvés (néha jobban, máskor kevésbé sikerülten) valamennyi közölt szövegünkön nyomot hagyott.”¹³ Az irodalomtörténet számára különösen érdekesek lehetnek azok a szövegek, amelyek „az irodalmiságra törekvés” mélyebb nyomokat hagyott. Ezekre kell különös figyelemmel lennünk a Mária-társulatok kiadványainál – ugyanúgy, ahogy a számításba vehető összes többi forrásnál is.¹⁴

MÁRIA ÉLETÉNEK ESEMÉNYEIEHöz KAPCSOLÓDÓ TÁRSULATOK,
TÁRSULATI KIADVÁNYOK ÉS TARTALMI JELLEMZŐK

Társulat-katalógus: társulat		Kiadvány-katalógus: társulati kiadvány		Titulus, ünne	Tulajdonság	Funkció
Szeplőtelen fogantatása	16	Szeplőtelen fogantatása	9	Szeplőtelen Szűz; A Napba öltözött Asszony	mindenkori szeplőtelenység	a terhes asszonyok és a magzatok védelmezője; segítség a szülés során; dinasztikus szimbólum
Születése	5	Születése	7	Kisboldog-asszony		
Bemutatása	1					fogadalmi ünnep: természeti csapások

¹² Uo., 122–141.

¹³ *Régi magyar prédikációk, 16–18. század – Egyetemi szöveggyűjtemény*, szerk. SZELESTEI N. László, Bp., Szent István Társulat, 2005, 8.

¹⁴ A Mária-tiszteletéről szóló könyvem (BARTÓK István, *Mennyei Királynője*, Bp., Helikon, 2005) bár nem szaktudományos, hanem népszerűsítő, ismeretterjesztő céllal készült, talán szolgálhat néhány szemponttal a lelkiségtörténeti kutatásokhoz, különösen a kultusz tartalmi vonásait illetően.

Társulat- katalógus: társulat		Kiadvány- katalógus: társulati kiadvány		Titulus, ünnep	Tulajdonság	Funkció
Eljegyzése	1					utódnemzés, a dinasztia fenntartása
		Angyali üdvözllet	30	Gyümölcsoltó Boldog- asszony	a leendő Istenanya méltósága	
Gyümölcsoltó Boldog- asszony	15	Gyümölcsoltó Boldog- asszony	2	Gyümölcsoltó Boldog- asszony	az új élet kezdeté	a mezőgazdasági munkák eredményessége
Látogatása Erzsébetnél	13	Látogatása Erzsébetnél	35	Sarlós Boldogasszony	termékenység	a várandós édesanyák oltalmazója; a gazdag aratás, a bőséges termés elősegítője; a szegények és a szükségben szenvedők gondviselője
Tisztulása	6	Gyertya- szentelő Boldog- asszony	34	Gyertya- szentelő Boldog- asszony		Jézus bemutatása a templomban: „Világosság a pogányok megvilágosítására”
Hét fájdalma	8	Hét fájdalma	1	Hétfájdalmú Szűzanya		a halottak oltalmazása és az élők vigasztalása
Fájdalmas Mária	8	Fájdalmas Mária	1	Hétfájdalmú Szűzanya		
Mennybe- vétele	11	Nagyboldog asszony- társulat	14	Nagyboldog- asszony; A Magyarok Nagyasszonya	Magyarország védelmezője	megnyugvás a tisztítóhelyen szenvedő lelkek számára

TÁBLÁZAT MÁRIA TITULUSAIHOZ – AZ ÉLETRAJZI ESEMÉNYEKTŐL FÜGGETLENÜL KAPCSOLÓDÓ TÁRSULATOK, TÁRSULATI KIADVÁNYOK ÉS TARTALMI JELLEMZŐK

Társulat-katalógus-társulat		Kiadvány-katalógus-társulati kiadvány		Titulus, ünnep	Tulajdonság	Funkció
Segítő Mária	1			Segítő Mária		
Vigasztaló Mária (Mónika öve)	2			Vigasztaló Mária		
Mária szíve	2	Mária szíve	6			
Maria de Victoria	1	Győzedelmes Mária	1	Győzedelmes Mária		segítség háborús események idején
A haldoklók segítsége	6	A haldoklók segítsége	7	A Haldoklók Anyja		a haldoklók és a halottak segítője
Havas Boldog-asszony	1			Havas Boldog-asszony	istenanyai méltósága	az emberek szószólója, közbenjáró
Rózsafüzértársulat	63	Rózsafüzértársulat	27	Rózsafüzér Királynője, Győzedelmes Boldog-asszony		segítség a hadi eseményekben
Skapuláretársulat	70	Kármel-hegyi Boldog-asszony; Skapuláretársulat	15	Kármel-hegyi Boldog-asszony, Skapuláres Boldogasszony	1	a tisztítóhelyi szenvedések elengedése

EGYÉB MÁRIA-TÁRSULATOK ÉS TÁRSULATI KIADVÁNYOK

Egyéb Mária-társulat	34	Egyéb kiadvány	35
----------------------	----	----------------	----

ÖSSZESEN

Társulatok	264	Kiadványok	230
------------	-----	------------	-----